

Jahn o.fl. gegn Þýskalandi

Dómur frá 30. júní 2005 - Yfirdeild

Mál nr. 46720/99, 72203/01 og 72552/01

1. gr. 1. viðauka. Friðhelgi eignarréttar

14. gr. Bann við mismunun

Eignarnám. Bótaréttur.

1. Málsatvik

Kærendur eru fimm þýskir ríkisborgarar. Þeir erfðu land sem arfleifendur þeirra höfðu eignast í kjölfar landbúnaðarúrbótastefnu Austur-Þýskalands. Voru landlausum mönnum með því fengnar jarðir til ræktunar. Réttindi þeirra er fengið höfðu land með slíkum hætti, voru svo enn aukin með lögum frá 1990. Frá þeim tíma var landið undirorpið beinum og ótakmörkuðum eignarrétti þeirra. Í kjölfar sameiningar Austur- og Vestur-Þýskalands voru árið 1992 samþykkt lög, sem skylduðu suma erfingja jarðeigna til að afhenda ríkinu þau, án þess að nokkrar bætur kæmu fyrir og voru kærendur í þeim hópi.

Undanskildir valdboði þessu voru þó bændur sem uppfylltu þau skilyrði þann 15. mars 1990 að þeir hefðu stundað landbúnaðarrekstur, skógariðnað eða matvælaíðnað í Austur-Þýskalandi eða hefðu stundað atvinnurekstur í áðurtöldum atvinnugreinum sl. 10 ár, eða væru félagsmenn í landbúnaðarsamvinnufélagi bænda.

Þýski stjórnalagðómstóllinn staðfesti þá niðurstöðu dómstóla í málum kæranda að ekki hefði verið brotið gegn grundvallarréttindum þeirra og að ákvæði laganna frá 1992 færu ekki í bága við stjórnarskrána.

2. Meðferð málsins hjá Mannréttindadómstólnum

Kæran

Kærendur héldu því fram að skylda þeirra til að afhenda ríkinu landið bótalaust hefði skert rétt þeirra til að njóta eigna sinni skv. 1. mgr. 1. viðauka. Þá töldu þeir 14. gr., sbr. 1. gr. 1. viðauka, hafa verið brotna þar sem þeir hefðu sætt mismunun.

Niðurstaða deildar

Niðurstaðan í dómi deildar Mannréttindadómstólsins frá 22. janúar 2004 var að þrátt fyrir að atvik í kringum sameiningu Þýskalands yrðu að vera talin einstök hefði skortur á bótum fyrir eignarnám jarðanna brotið gegn meðalhófsreglu 1. gr. 1. viðauka þar sem ekki var tryggt meðalhóf á milli verndar eignarréttar einstaklinganna og almannahagsmuna. Dómstóllinn taldi því brotið gegn réttindum kæranda 1. gr. 1. viðauka. Þýska ríkið skaut málinu til yfirdeildar Mannréttindadómstólsins.

Niðurstaða yfirdeildar

1. gr. 1. viðauka.: Kærendur byggðu á því að þeir hefðu öðlast eignarrétt að landinu fyrir arf og að eignarnám jarðanna væri ekki í samræmi við lög þar sem þýski löggjafinn hefði ranglega talið að jarðirnar gætu ekki gengið að erfðum. Ríkið hefði því sett lög sem veittu kærendum eignarrétt að jörðunum og síðar lög sem síðar heimiluðu ríkinu eignarnám. Þetta töldu kærendur ekki unnt þar sem þeir hefðu tekið jarðirnar í arf og þannig orðið eigendur þeirra áður en lagasetningin kom til. Ríkið gæti þannig ekki veitt þeim eignarrétt að jörðunum með lögum og síðan svipt þá honum á sama hátt með eignarnámi.

Með lögumum 1992 höfðu að mati dómstólsins verið sett skýr skilyrði um í hvaða tilvikum landi sem fengið hafði verið fyrir arf yrði að skila til ríkisins. Dómstóllinn leit til þess hvort með setningu laganna frá 1992 hafi verið náð sanngjarnri málamiðlun milli almannahagsmuna og réttar til friðhelgi eignarréttar einstaklinga. Lögin hefðu verið sett til þess að draga úr þeim göllum sem á lögumum frá 1990 voru með því að jarðir einstaklinga sem ekki uppfylltu tiltekin skilyrði voru gerðar upptækar. Innlendir dómstólar hefðu fyrirskipað kærendum að láta af hendi jarðir sínar til yfirvalda í samræmi

við ákvæði laganna 1992. Þýski stjórnlagadómstóllinn hafði staðfest þá niðurstöðu og talið lögin í samræmi við ákvæði grundvallarlaga. Dómstóllinn taldi túlkun innlendra dómstóla ekki umdeilanlega og tók þá fram að það væri aðallega á höndum innlendra dómstóla að beita landslögum, túlka þau og meta stjórnskipulegt gildi þeirra.

Hvað varðaði almannahagsmuni tók dómstóllinn fram að aðildarríki hefðu rúmt svigrúm til mats í þeim efnum. Leit dómstóllinn meðal annars til aðdraganda lagasetningar árið 1990. Þau lög rýmkuðu eignarrétt rétthafa umræddra landa umtalsvert. Lögin voru sett á miklu umbreytingartímabili í þjóðfélaginu og af þingi sem ekki var lýðræðislega kjörið. Stjórn málaástand í landinu var óstöðugt og voru því rétthafar ekki taldir hafa getað búist við því að hinn aukni réttur þeirra yfir umræddu landi myndi haldast óskertur um ókomna tíð. Dómstóllinn taldi þannig ekki vafa á því að ákvörðun þýska löggjafans að leiðrétta þau ósanngjörnu áhrif sem það taldi stafa af lögunum 1990 hafi verið gerð með tilliti til almannahagsmuna.

Dómstóllinn taldi að meta þyrfti hvort sá aðdragandi sem varð að eignarnámi jarða kæranda væri slíkur að réttlætt gæti það að engar bætur komu fyrir það. Ríki hafa rúmt svigrúm til mats þegar kemur að lagasetningu á tímum pólitískra og efnahagslegra breytinga. Þá yrði Þýskaland talið hafa haft rúmt svigrúm til mats við lagasetningu í kjölfar sameiningar Austur- og Vestur-Þýskalands. Dómstóllinn var ekki sammála þeirri niðurstöðu deildar Mannréttindadómstólsins frá 2004 að ekki hefði verið gætt meðalhófs milli hagsmuna kæranda og almannahagsmuna. Í fyrsta lagi voru lögin frá 1990 ekki samþykkt af lýðræðislega kjörnu þingi. Voru þau sett í millibilsástandi milli tveggja stjórnarfyriðkomulaga sem einkenndist af óvissu. Undir þessum kringumstæðum gátu kændur ekki verið vissir um að lagaleg staða þeirra myndi halda, sérstaklega þar sem í lögunum frá 1990 var ekki vísað til arfleðslu jarðanna og staða þeirra sem ekki stunduðu landbúnað eða voru félagsmenn í landbúnaðarsamvinnufélagi var ótrygg. Í öðru lagi leið tiltölulega stuttur tími frá sameiningunni fram að setningu laganna. Með tilliti til þeirra aðgerða sem þýski löggjafinn þurfti að standa í eftir sameininguna var ríkið talið hafa gripið inn í ástandið sem varð samkvæmt lögunum frá 1990 innan hæfilegs tíma. Væri ekki unnt að gera þá kröfu til ríkisins að það áttaði sig fyllilega á afleiðingum laganna á degi sameiningarinnar. Í þriðja lagi var tilefni laganna ekki talið ósanngjarnt. Var litið til þess að breytingar á lögunum voru réttlættar með tilliti til félagslegs réttlætis. Dómar stjórnlagadómstólsins voru enn fremur ekki taldir umdeilanlegir. Það var ekki talið brjóta gegn kröfum um meðalhóf að kændum voru ekki greiddar bætur. Var m.a. vísað til þess að þeir öðluðust aukinn rétt yfir jörðunum með lögunum 1990, á kostnað hagsmuna annarra. Þá var einnig litið til þess að eignarnámið var ekki aðeins gert til hagsbóta fyrir ríkið heldur þjónaði einnig þeim tilgangi að dreifa jörðum aftur til bændu.

Með vísan þeirrar óvissu sem var um lagalega stöðu erfingja og röksemda þýska ríkisins um félagslegt réttlæti taldi dómstóllinn að skortur á greiðslu bóta hefði ekki brotið gegn því meðalhófi sem vera þarf á milli verndar eignarréttar og almannahagsmuna. Var einkum litið til þess einstaka samhengis sem eignarnámið varð í í tengslum við sameiningu Þýskalands. Það varð niðurstaða meirihluta 11 dómara af 17 að ekki hefði verið brotið gegn rétti kæranda skv. 1. gr. 1. viðauka.

14. gr., sbr. 1. gr. 1. viðauka: Með tilliti til lögmæts markmiðs eignarnámsins, þess að það var framkvæmt í þágu almannahagsmuna og með vísan til svigrúms aðildarríkja til mats í þessum efnum, taldi dómstóllinn leiðréttingu þá sem fólst í lögunum frá 1992 ekki ósanngjarna eða leggja á kændur hlutfallslega þunga byrði. Ákvæði laganna frá 1992 voru því sett á fullnægjandi, hlutlægan og sanngjarnan hátt. Það varð niðurstaða meirihluta 15 dómara að ekki hefði verið brotið gegn 14. gr., sbr. 1. gr. 1. viðauka.

8 dómarar skiluðu séráliti.